

ΤΑ ΕΚΑΤΟΧΡΟΝΑ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΑΣ

Ἡ ἐπαύριο τοῦ 21 εὑρίσκει τὸ ἔθνος ψυχικὰ κουρασμένο. Οἱ μεγάλες ἐλπίδες εἶχανε διαλυθῆ, τὸ ὄνειρο μᾶς μεγάλης Ἑλλάδας μὲ κέντρο τὴν Ἁγία Σοφία εἶχε σβῦσει σκορπίζοντας στίς ψυχὰς μὰ τραγικὴ ἀπογοήτευση. Τὸ κράτος ποὺ βγήκε ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση εἶτανε τόσο μικρὸ, τόσο ἀσφυχτικὰ περιορισμένο, τόσο διαφορετικὸ ἀπὸ ὅ,τι εἶχανε ὀνειρευτεῖ οἱ ἐπαναστάτες τοῦ 21. Πῶς θὰ μπορούσε νὰ ζήσει καὶ νὰ προκόψῃ ἕνα τέτοιο μικροσκοπικὸ κράτος; Καὶ τὸ σπουδαιότερο πῶς θὰ μπορούσε νὰ ἀνταποκριθῆ στίς δίκαιες βέβαια ἀξιώσεις αὐτῶν ποὺ τὸ δημιούργησαν; Οἱ ἀνθρώποι αὐτοὶ εἶχαν ὁμολογουμένως καταστραφῆ καὶ τώρα μὲ τὸ δίκιο τους περιμένανε μιὰν ἀνίλογο οἰκονομικὴ ἱκανοποίηση. Ὁ ἕνας ἀποζημίωση, ὁ ἄλλος μὰ θέση. Μὰ ἕνα κράτος μὲ τόσο ἀσφυχτικὰ σύνορα, μὲ τόσο λίγα ἐθνικὰ εἰσοδήματα πῶς νὰ ἱκανοποιήσῃ ὅλα αὐτὰ τὰ πλήθη τῶν πεινασμένων ποὺ φωνάζανε ζητώντας τὸ δίκιο τους; Στὴν ψυχικὴ ἀπογοήτευση προστέθηκε τώρα καὶ ἡ οἰκονομικὴ. Αὐτὸ εἶναι λοιπὸν τὸ κράτος ποὺ ὀνειρευτήκαμε, αὐτὴ εἶναι ἡ λευτεριά πρὸν λαχταρούσαμε; Γιατί ἄς μὴν εἴμαστε ρομαντικοί. Ὅλες οἱ ιδέες στὸ τέλος μεταμορφάζονται σὲ μιὰν ἱκανοποίησιν ψυχικὴν γὰρ τὸν ἕναν, οἰκονομικὴν γὰρ τὸν ἄλλον. Ὑστερα ἀπὸ τὸν ἀγῶνα πρέπει νὰ ρθῆ ἡ ἱκανοποίησις ἁλιῶς ἡ ψυχὴν γιομίζει ἀπογοήτευση. Βγάλετε ἀπὸ τὸ χριστιανικὴν τὴν ιδέα τῆς ἀνταμοιβῆς στὴν ἄλλῃ ζωὴ ποὺ πιστεύει, ἀπὸ τὸν πατριώτη τὴν ιδέα πῶς μέσα στὸ καλύτερο κράτος θὰ ἰδῆ τὴν οἰκονομικὴν του προκοπὴν, ἀπὸ τὸν ἐργάτη τὴν ιδέα ὅτι μέσα στὸ δικὸν του κράτος θὰ χαρῆ τὴ δικαιοσύνην ποὺ θὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ ζήσει καὶ αὐτὸς σὰν ἀνθρώπος, βγάλετε ὅλα αὐτὰ καὶ θὰ ἰδῆτε τίς ψυχὰς νὰ μαραινούνται καὶ νὰ σκύβουν ἀπογοητευμένες.

Ἔτσι βλέπουμε καὶ τὸ ἐθνικιστικὸν μᾶς ἰδανικόν. μόλις χτίζεται τὸ κράτος, νὰ ξεθιμαίνῃ. Ὁ Σολωμὸς ποὺ μὲ τὴν λύρα του δὲν μπόρεσε νὰ θεομάνῃ τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους, σιωπᾷ. Ὁ Βαλαωρίτης σκορπίζει τοὺς ποιητικούς του μέδρους χωρὶς νὰ συγκινήσῃ πᾶ κανέναν, οἱ Σούτσοι συνταγματολογοῦν μὲ τὴν ιδέα πῶς τὸ Σύνταγμα—ἀλλέμονο—θὰ μᾶς φέρῃ τὸ χουρὸ αἰῶνα, ὁ Παρίσχος αἰσθηματολογεῖ ἀνοούσια, ὁ Παπαρηγόπουλος ξεφουρνίζει φιλοσοφίες τοῦ γλυκοῦ νεροῦ. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ μᾶς χαμοσέφνεται. Καὶ πολὺ φυσικὰ. Τὸ κράτος ἀγωνίζεται νὰ περιμαζέψῃ τὴν κουρέλια του. Εἶναι ἀκόμα τρομαγμένον ἀπὸ τὴν θύελλα ποὺ πέρασε ἀπὸ πάνω του καὶ οὔτε μπόρεσε ἀκόμα ἵστῆρα ἀπὸ τόσες τρομάρας καὶ τόσες ἀμφιβολίες νὰ ξαναβρῆ τὴν ψυχικὴν του ἰσορροπία. Παντοῦ ἐρεΐλια. Νέκρα ἐμπορικὴ φτώχεια,

φτώχεια καὶ τῶν γονέων. Ποῦ νοῦς τώρα καὶ ποῦ κέφι γὰρ ἐθνικὰ ἰδανικά. Τὸ ἐθνικὸ ἰδανικὸν στὴν περίοδο αὐτῇ, ὅ,τι εἶχε νὰ δώσει τοῦ ἔδωσε. Ὑστερα θὰ ρθούνη καὶ οἱ δικηγόροι καὶ οἱ πολιτικάντηδες νὰ κίμουν ἐπαγγέλιμα τὴν ιδέα πῶς τὸ ἔργο τοῦ 21, ποὺ ἀτόμεινε μισοτελειωμένον, πρέπει νὰ συμπληρωθῆ. Ἐπαγγέλιμα ἀληθινὰ ποὺ στὸν τόπον μᾶς καὶ παντοῦ δὲ καταντᾷ τὸ πῶς προσδοκᾷ, καὶ τὸ πῶς βολικὸν γὰρ καὶ φιλοδοξία καὶ καὶ θε βολιμία. Ἔτσι ὁ Ἕλληνας ἀπὸ ἀγωνιστὴς μεταβάλλεται σὲ μιζροπολιτικὸν δικηγόρον καὶ θεομάνῃρα. Οἱ καφεκέδες γιομίζουν ἀπὸ κοινωνικὰ ναυάρια ποὺ ἀνίμωσιν σὲ ζωφ καὶ σὲ ναυγυλὴ πολιτικολογοῦν ἀδιόκοπα καὶ κλαῖνε τὴ μοῖρα τους. Ὁ Ὀθωνας, τὸ Σύνταγμα, νὰ τὰ νῦν ἰδανικά τοῦ ἔθνους. Ὁ καφεκέδες γίνεται τὸ κέντρο ὅλης τῆς ζωῆς μᾶς ἡ ὀρθιὴ, ἡ δραστηριότης τοῦ ἔθνους δὲν ἔχει ποῦ νὰ ξεπύσῃ, πῶς νὰ χρησιμοποιηθῆ. Καὶ ἀδιόκοπα τὸ πνεῦμα λιώνει σὲ μιὰ στείρα σύγκρησι τῶν περασμένων μὲ τὰ παρόντα. Μὴ νοσηρὴ νοσταλγία γὰρ τὰ περασμένα. Ἀχ, κείνα ἄξιζαν, τὰ σημερινὰ δὲν ἀξιζοῦνε τίποτα. Ἡ ιδέα αὐτῇ καταντᾷ τὸ λαϊτοῦ τῆς νεοελληνικῆς σκέψης. Πῶς λοιπὸν πρὸς τὴν περασμένα. Ἀρχαία Ἑλλάδα. Περικλῆς. Γλῶσσα τοῦ Ξενοφῶντα. Ἔτσι ἀνάβει καὶ φωντάνει ὁ Ρομαντισμός. Οἱ Σούτσοι στίς δόξες τους ὅ,τι μωρὴ νοσταλγία, ὅ,τι μωρὴ παρθεθὸ καὶ περιφρόνησι τῆς σύγχρονης ζωῆς, ὁ λαὸς τὸ θεοποιεῖ. Ἐνα ἄθλιο ρομαντικὸν κατασκευάσμα, ὁ «Ὀδοιπόρος» τοῦ Π. Σούτσου καταντᾷ τὸ προσφιλέστερον ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἶδος «Ὀραίας» τοῦ Πέραν τοῦ μακαρίτη Τυμμηριστοῦ.

Γιὰ ἕναν ποὺ βλέπει τὴν ζωὴν στὸ φῶς τῆς Κοινωνιολογίας, τὸ φαινόμενον αὐτὸ δὲν παροουίζει καμὴν ἐκπλήξιν. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ—καλλιτεχνικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ—μᾶς ζωφας εἶναι πάντοτε ἀνίλογοι πρὸς τὴν οἰκονομικὴν τῆς ἀνάπτυξιν. Χῶρες δὲχως καμὴ οἰκονομικὴν ζωὴν εἶναι καταδικασμένες σὲ πνευματικὴν στείρωσιν. Ἀσπινθία οἰκονομικὴ, νέκρω πνευματικὴ. Μόνον ἡ πλάτεια, ἡ ἔντονη οἰκονομικὴ ζωὴ μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ κίνησιν πνευματικὴν. Γιατί αὐτῇ συνειδητοποιεῖ τὴν ἀντίθεσιν τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων, προκαλεῖ ἀγῶνας, κινεῖ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἀντίθετες διεθύνσεις, δημιουργεῖ τὰ ἰδεολογικὰ ρεῖματα—ποὺ ἐκπροσοποῦν ἁπλῶς τὴν ἐπάρχουσα οἰκονομικὴν ἀντίθεσιν—καὶ ἔτσι χαρίζει τὴν εὐκαιρία νὰ ξεπεταχθῆ ὁ θεῖος σπινθίρας τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Στὸν οἰκονομικὸν μαρasmus αὐτῆς τῆς περιόδου ἀντιστοιχεῖ ἡ πνευματικὴ μούχλα. Ἀπὸ τὸ

ένα μέρος ή Ἐφτανησιώτικη σχολή, ἀνερομπίστη επιστημονικά, δὲν κατορθώνει νὰ ἀναδείξη τὸ συγγραφέα πού θὰ κατόρθωνε νὰ ἐπιβληθῆ σ' ὅλο τὸ ἔθνος μὲ τὴ μεγάλη δημογραφία του. Ἔτσι κ' ὁ δημοτικισμὸς τοῦ Σολωμοῦ περνάει ἀπαρατήρητος: ὅταν δὲν προκαλεῖ τὰ σκόμματα τῶν καθαρρευσιάνων. (Ἰδέαι ὑψηλαί, πτωχὰ ἐνδεδυμένα, δὲν εἶναι δι' αἰώνιον ζωὴν προωρισμένα, κραυγάζουνε οἱ Σούτσοι). Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν πού ἐκπροσωπεῖ ὅλη τὴ μούχλα τοῦ Φαναριοῦ τῆς Πόλης, ὀργιάζει κυριολεκτικὰ πάνω σὲ μιὰ γλώσσα ἀπομίμηση τῶν Γάλλων ρομαντιστῶν πατριδολογεῖ, πολιτικολογεῖ, ὀνειρεύεται ἀρχαῖα μεγαλεῖα.

Καὶ περνᾶνε τὰ χρόνια ἄγονα, στεῖρα. Μὰ ἡ χώρα δὲν εἶναι πιά ὅπως τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ βασιλείου. Μιὰ οικονομικὴ ζωὴ ἔχει ἀρχίσει νὰ δημιουργεῖται δειλά-δειλά. Τὸ εὐρωπαϊκὸ κεφάλαιο πού ἀγνοοῦσε ἕως τώρα τὴ χώρα, βρῶσκει πὼς μπορεῖ καὶ ἡ Ἑλλάδα νὰ ἀποτελέσῃ ἕνα κατάλληλο ἔδαφος γιὰ ἐκμετάλλεψη. Ἀρχίζει ἡ πορὸδος τῶν δανείων καὶ τῶν μεγάλων ἔργων. Σιδηρόδρομοι, λιμάνια, δρόμοι, ὅ,τι μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ τὸ μεγάλο εὐρωπαϊκὸ κεφάλαιο. Μιὰ ἀστική τίξη ἀρχίζει νὰ δημιουργεῖται. Νέος κόσμος, νέα συμφέροντα, νέα ἰδεολογία. Καὶ ὁ Ψυχάρης, ὁ πνευματικὸς ἐκπρόσωπος τῆς καινούριας ἰδεολογίας. Στὰ 188 δημοσιεύει τὸ πορῆφιο «Ταξίδι» του. Ἡ νέα τίξη πού δημιουργήθηκε μὲ τὴ δράση τοῦ μεγάλου κεφαλαίου δὲν μπορεῖ πιά νὰ ἀνεχθῆ τὴ νεκρὴ γλώσσα πού τοῦ γίνεται πρόσκομμα στὰ συμφέροντά του, δὲν ἀνέχεται τοὺς οὐσηροὺς ρομαντισμοὺς τῶν Σούτσων πού κίνησαν τὸ ἄτομο ἀνίκαν γιὰ τὴ δράση. Ἔτσι γεννιέται ὁ Δημοτικισμὸς Σίγορα, ἀναμφισβήτητα, τὸ σημαντικότερο πνευματικὸ γεγονός στὰ πρῶτα Ἐκατόχρονα τῆς Ἀνεξαρτησίας μας. Τὰ πιά φωτεινὰ πνεύματα τῆς ἐποχῆς βλέπουνε τὸ φῶς καὶ τραβιόνται πρὸς τὸ δημοτικισμὸ. Μὰ ἡ ἀστική μας τίξη εἶναι ἀκόμα στὰ σπύργα, δὲν μπορεῖ νὰ ἰδῆ μαζουρά, δὲν τολμάει νὰ ὀνειρευθῆ τὴ μεγάλη οικονομικὴ δράση. Ἔτσι φτάνουμε στὴν περιόδο τῆς Ἠθογραφίας. Ἀφοῦ δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ βυθίσῃ τὴ ματιά μακρὰ καὶ βαθιά, νὰ ἰδῆ τὸν ἄνθρωπο στὴ βαθύτερη ὑπόστασή του, περιορίζεται μὲ εὐλακρῆνεια νὰ γνωρῶσῃ τὸν τόπο τῆς, τὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδας. Ἡ ζωὴ τοῦ νησιοῦ, ἡ ζωὴ τοῦ χωριοῦ, ὁ τοκογλύφος, ὁ δικηγόρος, ὁ πολιτικὸς τῆς χωρῆς τὸ πρῶτο ὄλιγο, ὄλιγὸ πτωχὸ βέβαια μὰ ὀλωσθήποτε γνήσιο γιὰ εἶναι αὐτὴ ἡ ἴδια ζωὴ τοῦ τόπου μας. Βέβαια ἡ Ἠθογραφία δὲν μᾶς ἔδωσε καὶ αὐτὴ σπουδαῖα προϋόντα, ὅπως δὲν μᾶς ἔδωσε οὔτε ἡ Ἐφτανησιώτικη οὔτε ἡ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν, μὰ ὅ,τι μᾶς ἔδωσε ἔχει τουλάχιστο τὴ χάρι τῆς εὐλακρῆνειας καὶ δὲν τῆς λείπει κάποτε οὔτε ἡ δροσιά οὔτε ἡ δύναμη ἕως τὴ μέρα πού ξεφυλλίστηκε σὲ ἀνούσιες αἰσθηματολογίες ἢ σὲ ξε-

πλημένες ζουγραφίες τῆς ἐπαρχιώτικης ζωῆς.

Μὰ τὸ Κεφάλαιο ὀλοένα θεωρεῖται, τὰ ἔμπορικά μας πλοῖα γιομίζουνε τὴ Μεσόγειο καὶ οἱ ἀψηλές καμινάδες τῶν ἐργοστασίων σκορπίζουνε ἀρήφανα στὸν ἀέρα τὸ μαῦρο καπνὸ τους. Καὶ μαζί μὲ τὴ μεγάλη δράση τοῦ κεφαλαίου, ἕνας καινούριος κόσμος ἀρχίζει νὰ δημιουργεῖται μὲ τὴ σειρά του. Ἡ ἔργατιά, τὸ βιομηχανικὸ προλεταριάτο. Ἀρχίζει ἡ καταπίεση, ἡ ἐκμετάλλεψη, ἡ διαόρηση σὲ τάξεις μὲ ἀντίθετα συμφέροντα, ὅσο καὶ ἂν δὲν γίνανε ἀκόμα τέλεια συνειδητά. Μὰ εἶναι πιά ὀλοφάνερο πὼς καὶ ἡ χώρα μας μπήκε πιά στὸ δρόμο τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων πού τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ τὴν σταματήσῃ. Καὶ ὁ ἀγὼνας αὐτὸς ὀλοένα θὰ θεωρεῖται ὅσο νὰ σημεῖν ἡ μοιραία ὥρα πού ἡ ἀρχουσα σήμερα τίξη θὰ παραχωρήσῃ τὴ θέση τῆς σὲ ἄλλη τίξη, ὅπως ἔγινε σὲ ὅλες τὶς ἐποχῆς πού γνωρίζομε ἡ ἱστορία. Κ' ἐνῶ ἀρχίζει ὁ κοινωνικὸς ἀγὼνας, βλέπουμε ἡ Ἠθογραφία νὰ παραχωρεῖ τὴ θέση τῆς στὸ Κοινωνικὸ ρομάντζο, νὰ ἐμφανίζεται ἡ Φιλοσοφία καὶ ἡ Κριτικὴ ὄχι γιὰ νὰ περιγράφουνε πιά ἀπλῶς τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς μὰ γιὰ νὰ τὰ ἀναλύσουνε, νὰ τὰ ἐξηγήσουνε καὶ νὰ γνωρῶσουνε τὴν οὐσιαστικὴ σημασία τους.

Ἔτσι βλέπουμε ἑμεῖς τὴν ἐξέλιξη τῆς Λογοτεχνίας μέσα στὰ Ἐκατόχρονα τῆς Ἀνεξαρτησίας. Ὁ ἀπολογισμὸς βέβαια εἶναι πολὺ πτωχὸς, μὰ παραμένει πάντα ἀνάλωτος πρὸς τὴν ἔνταση τῆς οικονομικῆς ζωῆς τῆς χώρας μας. Καὶ ἂν μὲ ρωτήσετε καὶ τί προβλέπω γιὰ τὸ μέλλον, δὲν δυσκολεύομαι νὰ τὸ πῶ πὼς δὲν περιμένω καὶ πολλὰ πράγματα—πρὸς μεγάλη λύπη τοῦ κ. Ξυλόπουλου πού πιστεύει ἀδίσταχτα στὴν ἀθανασία του μαζί μὲ ὅλους τοὺς νεοέλληνες ποιητῆς καὶ πεζογράφους. Τὸ φιλολογικὸ μας μέλλον μοῦ παρουσιάζεται ζοφερὸ γιὰτὶ δὲν μπορῶ νὰ νιώσω πὼς γίνεται νὰ δημιουργηθῆ μεγάλη τέχνη σὲ μιὰ πτωχὴ χώρα, ἀδικημένη ἀπὸ τὴ φύση, ἀνίκανη νὰ ἐξελιχθῆ βιομηχανικὰ καὶ ἔμπορικὰ μὰ πού τῆς λείπουνε οἱ πρῶτες ὕλες.

Ὅπως δὴποτε καὶ ἄσχετα μὲ τὴ δική μου ἀπαισιόδοξη πρόβλεψη, ὅσοι πιστεύουνε στὸν ἀστέρη τῆς μεγαλοφυΐας τους, ἄς ἐξακολούθίσουνε τὸ δρόμο τους πρὸς τὶς ἀψηλές κορφές τοῦ Παρνασσοῦ. Κ' εἶναι γνωστὸ πὼς ἀφθονεῖ τὸ εἶδος αὐτὸ στὴ λογοτεχνία μας.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ

-- Ποτὲ κανεὶς δὲ ζεῖ ἀρκετά, ὅσο κενηγίαι κίπιο μεγάλο ὄνειρο στὴ ζωὴ του. Ἀρκετὰ ζοῦνε μοναχὰ ὅσοι κινδύνουν τὴν ψυχὴ τους νὰ κοιμᾶται οἱ κοιμισμένες ψυχές...

— Τὴν Τέχνη δὲν πρέπει νὰ τὴν παίρνῃ κανεὶς ἐρασιτεχνικά. Πρέπει νὰ τῆς ἀφοσιώνεται ὀλόψυχα γιὰ νὰ τραβήξῃ μπροστά. Ἡ Τέχνη, γιὰ νὰ εἶναι τέχνη, δὲ θέλει ἐραστὲς, θέλει σκλάβους.

Λημ. Π. Ταγκόπουλος